

Тимошик Н.С.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах сучасної ринкової економіки можливість розвитку економіки кожного регіону залежить від природних багатств, розвиненості промисловості, виробничих потужностей та рівня кваліфікації персоналу. Суттєвою складовою потенціалу є також оптимальна забезпеченість фінансовими коштами. Оскільки існують глибокі регіональні диспропорції у процесах соціально-економічного та екологічного розвитку регіонів, а фінансові ресурси є базою для реалізації політики збалансованості, то постає потреба в розробці наукових підходів до забезпечення стабільного економічного зростання держави в цілому. У цьому контексті доцільно приділити увагу такій складовій фінансових ресурсів, як фінансовий механізм. Саме через засоби фінансового механізму держава реалізує свою фінансову політику.

Аналіз наукових досліджень та наведених публікацій, в яких започатковується вирішення даної проблеми, вказує на те, що велику увагу формуванню фінансового механізму приділяють наступні вчені: І.В. Алексєєв [1], В.Д. Базилевич [2], М.Д. Бєдринець [3], І.А. Бланк [4], О.М. Ковалюк [5], О.Є. Кузьмін [6], О.Г. Мельник, Л.Ш. Лозовський, В.М. Опарін [7], О.О. Порожняк, Б.А. Райзберг, Р.С. Сайфулін, А.Д. Шеремет, С.І. Юрій [8] та ін.

Згідно визначення О.М. Ковалюка, «фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємства за їх відповідного нормативного, правового та інформаційного забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро та макрорівні» [5]. С.І. Юрій надав таке трактування: «фінансовий механізм – це сукупність конкретних фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто здійснюються розподільчі та перерозподільчі відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів [8]. У Національній економічній енциклопедії «фінансовий механізм» розглядається як «п'ять взаємопов'язаних елементів, які сприяють організації, плануванню та стимулюванню використання фінансових ресурсів (фінансові методи, фінансові важелі, правове, нормативне та інформативне забезпечення) або сукупність форм та методів, за допомогою яких забезпечується здійснення

широкої системи розподільчих відносин, утворення доходів та накопичень, створення та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів[9].

Учені наголошують на необхідності врахування сучасних напрацювань у монетарному регулюванні економіки та досвіду розвинених країн при виробленні стратегій центральними банками [1]. За допомогою банківських ресурсів робляться спроби математично описати процеси економічного зростання. Віддаючи належне висновкам учених, необхідно зауважити, що недостатньо обґрунтованим все ще залишається питання формування фінансового механізму, вимагає також систематизації і розробки підходів до визначення складу та сутності його складових. Крім того, існує об'єктивна необхідність у дослідженнях окремих науково-методологічних підходів до оцінки ефективності управління економічними процесами сталого розвитку в цілому.

З цих причин доцільно узагальнити теоретичні підходи, дослідити і системно забезпечити формування фінансового механізму, що дозволить визначити пріоритети, регулювати та підтримувати процеси сталого розвитку.

Держава реалізує фінансову політику при допомозі фінансового механізму, структура і склад якого визначаються ступенем розвитку економіки, формами власності, національними та історичними особливостями.

Держава або підприємство є складними економічними системи. Тому вони повинні розробити фінансову політику і усвідомити куди саме потрібно направлятися на кожному конкретному проміжку часу і лише тоді її реалізовувати. Процес реалізації стадій фінансової політики здійснюється за допомогою фінансового механізму.

Такий механізм достатньо складний, він впливає на всі сторони господарської діяльності підприємств. Важливим напрямом впливу є позиція держави, оскільки вона визначає та реалізовує фінансову політику, а з іншого боку, – підприємства, які забезпечують виробництво ВВП.

Фінансовий механізм у широкому розумінні – комплекс фінансових важелів і методів впливу на соціально-економічний розвиток добробуту населення та суспільства в цілому. За допомогою певних фінансових методів і форм здійснюються розподільчі, перерозподільчі та регулюючі відносини, формуються доходи суб'єктів господарської діяльності, відповідні фонди.

Безпосередньо функціонування такого механізму базується на нормативно-правових положеннях і фінансовій інформації, що забезпечують оптимальне використання фінансів для досягнення поставлених цілей та завдань.

У вузькому розумінні фінансовий механізм – набір конкретних фінансових важелів та методів впливу на нагромадження, використання фінансових ресурсів для забезпечення функціонування й розвитку суб'єктів господарювання, державних структур і населення.

Фінансовий механізм складається з таких основних елементів:

- фінансові інструменти;
- фінансові методи;
- фінансові важелі;
- інформаційне, нормативно-правове, ресурсне та організаційне забезпечення [3].

Економіка і фінанси тісно пов'язані в процесі діяльності, зокрема:

а) розподільчі відносини постійно визначають і формують систему фінансово-економічних відносин, які впливають на виготовлення продукції, стримуючи або стимулюючи зростання ВВП;

б) за допомогою фінансів забезпечується розподіл створеного валового внутрішнього продукту, а розподіл можливий лише того, що вироблено суб'єктами господарювання.

В основу розробки та реалізації збалансованої фінансової політики вже закладено соціально-економічне зростання. На нього фінансовий вплив здійснюється через фінансовий механізм, який відображає сутність, характер та напрямки функціонування фінансів [2].

Формування відносин за допомогою методів фінансового механізму здатні забезпечити оптимальні умови для економічного и соціального розвитку суспільства.

Водночас ринкова економіка ґрунтується на поєднанні власної сильної позиції та державного регулювання відносин суб'єктів господарювання в процесі діяльності. Засобами ціноутворення ринок збалансовує попит і пропозицію на продукцію, самостійно визначає рівень розвитку окремих галузей, підприємств, здійснює координацію обсягів виробництва.

Доцільно визначити основні економічні процеси та взаємовідносини суб'єктів підприємництва із споживачами, які сприяють розвитку економіки в цілому, вибрати найважливіші вітчизняні проекти, забезпечити їх пільгове інвестування, що спричинить розвиток суспільства і матиме суттєвий мультиплікативний ефект в економіці. Цей ефект допоможе державі регулювати попит та пропозицію, регулювати рівновагу та збалансовувати ріст економічних індикаторів.

Проте, крім саморегулювання в ринковій економіці існує потреба в державному регулюванні економічних процесів та стимулюванні сталого розвитку. Однак, недостатній рівень розвитку економіки може спричинити до застою, зниження добробуту народу порівняно з розвиненими країнами.

Для розв'язання існуючих суперечностей і впровадження ідей щодо забезпечення збалансованості та сталого економічного зростання в державі необхідні систематизація теоретичних висновків та формування економічних моделей впливу різних інструментів фінансового регулювання. Сюди відносять методи, стимули, ринкові інструменти державного регулювання відповідними економічними процесами.

Державне регулювання повинно здійснювати не повне регулювання, а керування ринковими важелями впливу для забезпечення конкретних цілей та реалізацію визначених завдань. Тому державне регулювання тільки сприяє ринковому саморегулюванню, а не замінює його.

Є два способи державного регулювання економіки. Перший – застосування планового керівництва на основі адміністративних методів. При низьких життєвих рівнях планова економіка в деякій мірі здатна забезпечити керованість та збалансованість розвитку.

Другий – передбачає використання економічних методів управління на основі фінансових індикаторів.

Саме для сталого розвитку економіки держави необхідно віднести постійне проведення моніторингу індикаторів, фундаментальну діагностику, дисплексну систему своєчасного попередження та негайного реагування, дискримінантнафакторні економічні моделі діагностики.

Для оцінювання фактичного стану об'єкта дослідження використовуються такі індикатори, функцію яких здатні виконувати різні фінансові коефіцієнти, зокрема, прибутковість, ліквідність, стійкість, що дозволять встановити рівень ефективності фінансової діяльності. Їх вибір чи не найскладніший, оскільки індикатори на відповідних ділянках спостереження повинні якнайшвидше виявляти дисбаланс у розвитку суб'єкта господарювання, який здатний призвести до фінансової кризи.

До основних критеріїв вибору індикаторів можна віднести:

- достатність інформації про наявні та можливі шанси (ризики);
- точне відображення реального господарського стану підприємства;
- доступність сприйняття для користувачів;
- своєчасність інформування про вигоди та загрози;
- на їх основі можливість прогнозування фінансово-економічного стану підприємства та тенденцій його розвитку.

У ринковій економіці вплив фінансового механізму на конкретні напрямки економічного розвитку визначається кількісними і якісними аспектами. Кількісний виражається сумою грошових засобів, що виділяються на досягнення визначених цілей і є основою створення конкретного механізму. Проте, без кредитів або інших коштів неможливо вирішити будь-яке питання розвитку суспільства.

З іншого боку, виділення коштів само по собі не призведе до розв'язання наміченого завдання. Для цього необхідно визначити:

- а) яким чином формуються ресурси;
- б) якими каналами рухаються, яка їх траєкторія;
- в) які види і форми їх руху;
- г) умови виділення фінансових ресурсів та їх використання.

Такі характеристики визначають якісну сторону фінансового механізму. Наведеним вище двом сторонам формування фінансового механізму, який має в своїй основі рух грошових коштів властиві відповідні методи впливу на сталий розвиток – фінансове забезпечення і фінансове регулювання [4]. Оскільки названі методи є узагальнюючими, складаються з часткових моделей та методів, то їх можна виділити як окремі структурні елементи фінансового механізму.

При плануванні стратегії і тактики фінансової політики держави враховуються переваги цих методів. Якщо ступінь розвитку суспільства і економіки в цілому високий, то значення фінансового регулювання буде досить вагомим.

Фінансове забезпечення властиве адміністративно-командним системам управління, при яких кошти розподіляються згідно з ухваленими рішеннями державних виконавчих органів; таким чином визначається рівень їх матеріального забезпечення. В таких випадках фінансове регулювання вже підпорядковане наміченим завданням створення конкретних фондів, а найперше – державного бюджету [7].

Інший підхід в ринкових умовах, коли на перше місце виходить фінансове регулювання і робить ринкові відносини регульованими, а не стихійними. Складові елементи фінансового забезпечення і фінансового регулювання тісно пов'язані між собою, оскільки встановлена в певний проміжок часу система фінансового забезпечення потребує фінансового регулювання в даний період.

Доцільно виділити такі форми фінансового забезпечення:

— бюджетне фінансування, яке проводиться за рахунок фінансових ресурсів місцевого та державного бюджетів і не передбачає їх повернення;

— кредитування, що здійснюється шляхом мобілізації незадіяних коштів на основі принципів цільового призначення, забезпеченості, поверненості, платності;

— самофінансування - базується на використанні власних ресурсів для сприяння розвитку суб'єктів різного виду підприємницької діяльності.

Фінансове регулювання передбачає застосування сальдового та нормативного методу. При сальдовому методі визначається різниця між надходженнями грошових ресурсів та їх використанням за певний період. Основою нормативного методу є відповідна норма, яка показує величину

витрачання будь-якого ресурсу. Ці методи використовують при фінансовому прогнозуванні, фінансовому поточному управлінні та фінансовому контролі [6].

Фінансове планування (прогнозування) – діяльність щодо нагромадження та розподілу централізованих і децентралізованих фондів з метою розширеного відтворення та покриття поточних державних потреб, а також потреб окремих підприємств, домогосподарств.

Фінансове поточне управління – комплексні заходи, що виробляються на базі оперативного аналізу певної фінансової ситуації, для корегування, складання, реалізації фінансових планів та здійснення контролю за ходом їх виконання.

Фінансовий контроль – цілеспрямована діяльність, що проводиться різними державними установами, комерційними структурами для забезпечення фінансової дисципліни та дотримання запланованого використання централізованих, а також децентралізованих фондів.

Проведення фінансового контролю можливе як з боку держави (макрорівень), так і з боку господарських суб'єктів (мікрорівень). Об'єктом фінансового контролю на рівні держави є фінансово-економічні операції, які пов'язані з формуванням та використанням державних коштів на соціально-економічний розвиток. Суб'єктами виступають державні органи влади в особі Рахункової палати Верховної Ради, Національного банку України, органів контролюльно-ревізійної та податкової служб і ін. Державний фінансовий контроль спрямований на дотримання фінансової дисципліни в різних державних структурах, оптимальне використання коштів, своєчасне виконання фізичними та юридичними особами фінансових зобов'язань перед бюджетом.

Об'єктом фінансового контролю на мікрорівні виступає фінансово-економічна діяльність організацій, підприємств. Суб'єктами – керівники підприємств, фінансові менеджери, засновники, аудиторські фірми тощо.

Фінансове регулювання здійснюється через фінансові важелі та фінансові інструменти. На макrorівні до фінансових важелів відноситься ставка рефінансування НБУ, рівень резервування, ставка оподаткування, курс валют і ін. Фінансові важелі сприяють стимулюванню необхідних процесів та застосуванню різних фінансових санкцій для уникнення або зменшення негативних явищ в економіці.

При регулюванні фінансові інструменти використовуються як спосіб фінансування у формі договору, де зазначені юридичні вимоги захищені законом з боку одного учасника і зобов'язання з боку іншого учасника або взаємовідносини суб'єктів економіки і держави. На державному рівні такими інструментами є субсидії, податки, трансферти, а на рівні підприємств – інструменти фінансового ринку: комерційні векселі,

банківські акцепти, депозитні сертифікати, звернення щодо викупу цінних паперів та ін.

Водночас, ріст економіки неможливий без розвиненої банківської та фінансової системи, фондових ринків в країні. Серед фінансових посередників, котрі є інститутами ринку фінансів, найвагомішими є банки, як за масштабами фінансування всієї економічної підсистеми, так і за рівнем впливу на суб'єктів господарювання. Саме банки найбільше мають можливість використовувати фінансовий механізм акумулювання та перерозподілу коштів відповідно до ринкової орієнтації на прибуток та можливих ризиків. Тому пропонується здійснювати державне регулювання економікою за схемою: кредитна емісія НБУ – рефінансування – банківське кредитування.

У сучасних умовах господарювання економічне зростання повинно характеризуватися рівнем інноваційно-інвестиційної політики, в якій переважатиме соціальний розвиток. Важливого значення потрібно надавати ранжуванню інвестиційно-кредитних проектів за параметрами і характеристиками їх мультиплікативного впливу на економічні процеси з подальшим цільовим фінансуванням обраних проектів банками на основі пріоритетного рефінансування останніх НБУ. За результатами фундаментальних досліджень необхідно передбачити можливість оцінити та спрогнозувати вплив фінансування, включаючи кредитно-емісійне, на збалансованість економіки країни.

Фінансування таких проектів при допомозі кредитної емісії сприятиме формуванню внутрішнього повноцінного ринку, забезпечить більшу зайнятість і значне зростання доходів суб'єктів підприємництва та населення, дозволить надалі використовувати їх заощадження як найважливіше джерело для інвестування.

Такий підхід призведе до національної капіталізації та запобіганню переміщенню до інших нерезидентів виробничого потенціалу. При цьому суттєвим є збереження переваг і форм монетарного трансмісійного механізму.

Іншими словами, держава в особі Національного банку України забезпечуватиме пільгове рефінансування банківських установ, а відповідальність за фінансування цільових проектів, визначених державою пріоритетних програм – нестимуть банки.

Крім монетарних методів організації стимулювання зростання економіки необхідно використовувати й додаткові фінансові інструменти (координування та фіскальне стимулювання місць зростання, регулювання діяльності окремих суб'єктів підприємництва, населення, використання трансфертів, субсидій).

У сучасних умовах особливо актуальним є аналіз та дослідження потенційних джерел фінансування процесу економічного зростання, його забезпечення та регулювання.

На початковій стадії ресурсного забезпечення економічного росту може використовуватися трансмісійний механізм, який набагато складніший ніж класичний. У класичному монетарному регулюванні основну роль відіграє визначена облікова ставка НБУ. Її зміна визначає відповідні корективи в обсягах рефінансування банків, в кредитуванні ними суб'єктів підприємництва та окремих верств населення, що зумовлює підприємницьку активність, вирівнювання попиту і пропозиції в системі та сприяє підвищенню темпів економічного зростання.

Забезпечення збалансованого зростання економіки держави пропонується починати не шляхом зміни облікової ставки НБУ (при класичному методі), а введенням певної пільгової облікової ставки рефінансування банківських установ, що беруть участь у інвестуванні та кредитуванні за пріоритетними раніше визначеними національними програмами.

Це призведе до направленого та достатньо визначеного збільшення в обігу грошових знаків, у тому числі методом трансформації грошових потоків при інвестиційній мультиплікації. Мультиплікатор підсилює обсяг попиту за рахунок впливу інвестицій на ріст доходу. Цей приріст спричинить до збільшення обігу грошової маси і, як наслідок, до зміни на фінансовому ринку відсоткових ставок.

В такому випадку регулювання обігу грошових коштів відбувається не безпосередньо: дисконтна ставка-грошова маса-відсоткові банківські ставки, а опосередковано: дисконтна ставка з рефінансування визначених пріоритетних національних програм – зростання грошової маси за цими проектами – зміна відсоткових банківських ставок – коригування дисконтної ставки НБУ для проведення рефінансування всієї банківської системи.

За рахунок такого підходу можна ефективніше виявляти потенційні джерела фінансування всіх стадій забезпечення та вчасного регулювання економічного зростання.

За результатами дослідження можна стверджувати, що ефективне стимулювання зростання економічних індикаторів потребує абсолютно нових нестандартних рішень у процесі застосування традиційних фінансових важелів регулювання, що відображають важливість сформованої ситуації.

З цієї метою пропонується розробка і впровадження нового трансмісійного механізму, що дозволить паралельне використання його в комплексі з іншими інструментами фінансового регулювання. При

подальших дослідженнях доцільно розробити математичну модель, яка б відображала динаміку основних макроекономічних показників.

Список використаних джерел:

1. Aliexsieiev I.V., Kuznetsov Ya.V., Yastrubskyy M.Ya. Analysis of financial reporting indicators in the context of adjustment of western business models to the Ukrainian market (3.1) / Accounting and analytical support of the management system of an enterprise: collective monograph / Edited by: prof. A. Zahorodniy and prof. H. Ronek. – Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic, 2013. – P. 201-217
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. Навч. посіб. /За заг. ред. Базилевича В.Д. – К.: Атіка, 2004.– 368 с.
3. Бедринець М. Д. Ефективність діяльності суб'єктів підприємництва в сучасних умовах господарювання// Бедринець М. Д. //Бізнес-Інформ. – № 4, 2015, с.183-190
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И. А. Бланк. – изд. 2-е, перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-центр, 2006. – 653 с.
5. Ковалюк О.М. Методологічні основи фінансового механізму// Фінанси України 2003. – № 4 – С. 51-59
6. Кузьмін О.Є. Проблеми фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур: Монографія/ О.Є. Кузьмін, І.В. Алексєєв, М.К. Колісник/ За заг. ред. О.Є. Кузьміна, І.В. Алексєєва. – Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 152 с.
7. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.
8. Юрій С.І. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / [за ред. проф. С.І. Юрія]. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.
9. Информационный ресурс «Национальная экономическая энциклопедия». [Электронный ресурс]: Режим доступа к ресурсу: <http://vocable.ru>